

عفاف در روابط با نامحرم

مرضیه گماشته حضرتی¹

چکیده

عفاف یکی از فضائل مهم اخلاقی است که موجب کرامت انسان می شود و اسلام آن را مانند تقوا، بسیار مورد توجه قرار داده است. این موضوع چنان دارای اهمیت است که رعایت نکردن عفت زیر بنای روابط فردی و اجتماعی را خدشه دار می کند. بنابراین شناخت این ارزش و پایبندی به آن می تواند آسیب هایی که دامن گیر روابط می شود را بر طرف نماید. لذا شناخت جایگاه عفاف در زندگی انسان اهمیت زیادی دارد. هدف از این پژوهش تبیین جایگاه و نقش عفاف در تنظیم روابط با افراد نامحرم و نشان دادن سبک زندگی عقیفانه از نظر اسلام است تا با ارائه آن، انسان ها با این شیوه زندگی آشنا شوند و جامعه اسلامی از الودگی و انحراف مصون بماند. روش این تحقیق توصیفی _تحلیلی است و با استفاده از آیات و روایات و تحلیل آنها، سبک روابط افراد نامحرم با یکدیگر بر اساس الگوی عفت و حیا ارائه می گردد. از نتایج پژوهش این است که عفاف ریشه در حیا دارد و صفتی در وجود انسان است که او را از گناه و زشتی دور می کند. عفت فراتر از حجاب است و همه ی رفتارهای انسان اعم از نگاه، کلام، پوشش، ... را شامل می شود. جایگاه عفت در روابط افراد نامحرم در خانه و سطح جامعه با توجه به آموزه های دینی و سیره اهل بیت (علیه السلام) مطرح می گردد. در خانه روابط عقیفانه با نامحرم در مهمانی ها و رفت و آمدهای خانوادگی و در سطح جامعه روابط عقیفانه با نامحرم در محیط کار یا تحصیل یا تفریح و اوقات فراغت مطرح می شود تا به واسطه آنها سبک روابط افراد نامحرم بر اساس آموزه عفاف تبیین گردد.

کلید واژه

عفاف، حیا، نامحرم

طلبه مقطع سطح 2 حوزه علمیه حضرت زینب
mmarzieh.comashteh@gmail.com

از نظر اسلام، خداوند مدار و محور هستی است و قرب به خداوند هدف و مقصود از خلقت جهان و انسان است. پس همه تلاش‌ها برای رسیدن به این هدف و زندگی دنیوی، جز به عنوان وسیله‌ای برای قرب به حق، ارزشی ندارد و ارزشهای اخلاقی، می‌تواند در این مسیر، اهداف انسان را تامین کند. از جمله این ارزشهای اخلاقی، عفاف و پاکدامنی است که زمینه سلامت و هدایت فرد و جامعه اسلامی را فراهم می‌گرداند. مسئله عفاف و حیا از خلقت آدم وجود داشته و به عنوان یک خصلت فطری و ذاتی در وجود انسان مطرح است. عفت در اسلام و همه ادیان الهی مورد توجه قرار گرفته و تمام تمدن‌ها بر ارزش بودن آن اذعان دارند. پس عفاف را باید سرلوحه همه ارزش‌ها قرار داد، از این رو که عفت ملکه دوری از گناه و ترک قبائح در زندگی انسان، در ارتباط با خود، دیگران و جامعه است، لذا عفاف در همه روابط و مراحل زندگی نقش ایفا می‌کند. گستره عفاف بسیار فراگیر است و همه ابعاد زندگی و روابط را در بر می‌گیرد و فراتر از حجاب می‌باشد به طوری که حجاب یکی از شاخصه‌های آن محسوب می‌شود.

جامعه ما یک جامعه اسلامی است که همه روابط آن باید براساس آموزه‌های دینی برقرار شود که از جمله آن حفظ عفت بویژه در روابط زن و مرد است. تنظیم این روابط براساس تعالیم اسلام که به سبک زندگی اسلامی منجر خواهد شد، امری لازم و ضروری است. از این رو اولین قدم‌شنایی با جایگاه عفاف در زندگی اسلامی و روابط انسان‌ها با یکدیگر است. بنابراین در این تحقیق برآن هستیم تا با تبیین چیستی عفاف و جایگاه آن را در سبک روابط افراد بیگانه بر مبنای اسلام بررسی کنیم و به مساله عفاف و جایگاه عفاف در روابط بین افراد نامحرم پرداخته شود. به علت اهمیت فراوان موضوع عفاف، کتاب‌ها و مقالاتی درباره آن نوشته شده و هر یک به روشی به شناساندن زوایای آنان پرداخته اما نوشتاری منسجم در مورد عفاف در رابطه با نامحرم نبوده و تاکنون پژوهشی با این عنوان صورت نگرفته است. و این تحقیق درصدد نوشتاری است که طی یک نظم منطقی، مباحث پراهمیت عفاف در روابط با نامحرم را به طور خلاصه بیان کند.

از جمله کتاب و مقالاتی که مرتبط با موضوع عفاف در روابط با نامحرم نیز چندان کم توجه نبوده است و می توان به کتاب صدف عفاف از اعظم وفایی 1390 ، پایان نامه جایگاه عفاف در سبک زندگی اسلامی 1393 از زهره سادات رنجبر ،مقاله واژه نامه عفاف و حجاب از سعیده موسوی نیا ۱۳۸۶ ،مقاله پیامدهای نگاه به نامحرم 1387 از سید جواد حسینی ،اشاره نمود

سوال اصلی این تحقیق (جایگاه عفاف در روابط با نامحرم چیست ؟) می باشد .

هدف از این تحقیق آگاهی نسبت به اهمیت عفاف و تاثیرگذاری عفاف در تنظیم روابط افراد با نامحرم می باشد.

تعریف عفاف

عفت از فضائل اخلاقی لبه معنای پاکدامنی و خویشتن داری، به ایجاد حالتی در نفس انسان اشاره دارد که به وسیله آن از غلبه شهوات و از انجام محرمات به ویژه شهوات حرام دوری می کند. راغب اصفهانی می نویسد: «العفة حصول حالة للنفس تمنعها عن غلبة الشهوة. ۱ عفت یک حالت نفسانی است که باعث جلوگیری و غلبه بر شهوت می شود و آن را مهار می کند و شخص با عفت آن را با ممارست و تمرین بدست می آورد . واژه عفت بر حالت خویشتن داری زن در رویارویی و معاشرت با نامحرم و حفظ آبرو و پاکدامنی نیز بکار رفته است ۳ . ابن منظور در لسان العرب درباره واژه عفاف مینویسد : عفت در معنایی عام بر دوری کردن از هر چیزی که حلال نیست (الْكَفُّ عَمَّا لَا يَحِلُّ) اطلاق شده است. ۴

عفت به عنوان یکی از فضائل اخلاقی برتر (حکمت، عدالت، شجاعت و عفت) نزد علمای اخلاق، ملکه ای نفسانی است که قوه شهویه انسان را مطیع عقل قرار داده و تصرفات آن را محدود به امر و نهی عقل می کند. فضیلت عفت را حد واسط بین شره به معنای فرو

¹ نراقی ، جامع السعاده ،ج 1، ص 85

² راغب ، مفردات ،ذیل واژه عف

³ انوری ، فرهنگ بزرگ سخن ،ذیل واژه عفت

⁴ ابن منظور ،لسان العرب ،ذیل واژه عف

رفتن انسان در شهوات و خمودگی به معنای دوری گزیدن از لذت‌های مشروع دنیوی مورد احتیاج بدن، دانسته‌اند.¹

در قران برای عفاف و نیز حجاب هیچ و تفاوتی بین زن و مرد قائل نشده است. چه مرد و چه زن موظف است حجاب داشته باشد و عفت پیشه کند. هر چند این امر در مصداق و در عمل تفاوت‌هایی داشته باشد.

خداوند در قران می‌فرماید:

« قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَعْضُوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَ يَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ »² ((به مؤمنان بگو چشم‌های خود را (از نگاه به نامحرمان) فرو گیرند، و عفاف خود را حفظ کنند؛ این برای آنان پاکیزه‌تر است؛ خداوند از آنچه انجام می‌دهند آگاه است!)) متوجه می‌شویم لزوم عفاف شامل مردان هم می‌شود و مختص بانوان نیست.

امام علی (علیه السلام) درباره عفاف چنین می‌فرماید:

« مَا الْمَجَاهِدُ الشَّهِيدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَعْظَمَ أَجْراً مِمَّنْ قَدَرَ فَعَفَ لَكَادَ الْعَفِيفُ أَنْ يَكُونَ مَلَكاً مِنَ الْمَلَائِكَةِ » ((پاداش مجاهد شهید در راه خدا، بزرگ‌تر از پاداش عفیف پاکدامنی نیست که قدرت بر گناه دارد و آلوده نمی‌گردد. همانا فرد پاکدامن نزدیک است، فرشته‌ای از فرشته‌ها باشد.))³

همانگونه که بیان شد امام (علیه السلام) از لفظ انسان استفاده کرده اند و به هیچ جنسیت خاصی اشاره نداشته اند و عفیف را بالاتر از شهید معرفی می‌کنند.

و شهید مطهری در تعریف عفاف می‌فرماید: ((عفت، حالت نفسانی است به معنای رام بودن قوه شهوانی و تحت حکومت عقل و ایمان و تحت تاثیر قوه شهوانی نبودن))⁴

¹ نراقی، جامع السعاده، ج1، صص 108-109

² نور، ایه 30

³ دشتی، نهج البلاغه، حکمت 474

⁴ مطهری، تعلیم و تربیت، ص 15

امام خمینی(ره) طی سفارش های متعدد درباره عفاف، زنان جامعه اسلامی را به تبعیت از حضرت زهرا (علیه السلام) فراخوانده، می فرمایند: «بانوان محترم ایران ثابت کردند که در دژ محکم عفت و عصمت هستند و جوانان صحیح و نیرومند و دختران عفیف و متعهد، به کشور تسلیم خواهند کرد و هیچ گاه در آن راه هایی که قدرت های بزرگ برای تباه کردن کشور، پیش پای آنها گذاشته بودند، نخواهند رفت».¹ «زن ها باید در میدان زهد و تقوا و عفاف و تحصیل و مجاهده و دفاع از اسلام، از حضرت زهرا علیهاالسلام تبعیت کنند»²

برای عفت معانی دیگری مانند «ترک شهوت و پاکی خوی و جسم» و «نگاهدشت از ارتکاب حرام و درخواست از مردم»، ذکر شده است که به نوعی هم معنای قناعت در آن نهفته است و هم معنای تقوا و خودنگهداری.

تفاوت عفاف و حجاب

دو واژه عفاف و حجاب در اصل معنای منع و امتناع مشترکند. تفاوتی که بین منع و بازداری حجاب و عفاف است تفاوت بین ظاهر و باطن است. یعنی منع و بازداری در حجاب مربوط به ظاهر است ولی منع و بازداری در عفت مربوط به باطن و درون است. چون عفت یک حالت درونی است ولی با توجه به اینکه تاثیر ظاهر بر باطن و تاثیر باطن بر ظاهر یکی از ویژگی های عمومی انسان است. بنابراین بین حجاب و پوشش ظاهری و عفت و بازداری باطنی انسان تاثیر و تقابل متقابل است. بدین ترتیب هرچه حجاب و پوشش ظاهری بیشتر و بهتر باشد این نوع حجاب در تقویت و پرورش روحیه ی باطنی و درونی عفت تاثیر بیشتری دارد و بالعکس هر چه عفت درونی و باطنی بیشتر باشد باعث حجاب و پوشش ظاهری بیشتر و بهتر در مواجهه با نامحرم دارد. بنابراین مشخص می شود که باکمی تسامح می توان حجاب و عفاف را لازم و ملزوم و علت و معلول یکدیگر دانست. البته لازم به ذکر

¹خمینی، صحیفه امام، ج 14، ص 356

²همان، ج 19، ص 278

نتیجه

عفاف در اصطلاح به جلوگیری و کنترل نفس از افعال حرام ، قبیح و آنچه عرف زشت می شمارد گفته می شود. در قران کریم عفت به چهار معنای (ظاهر نکردن فقر)، (قناعت)، (پاکدامنی)، (پوشش و ظاهر نکردن) زینت آمده است .

دو واژه عفاف و حجاب در اصل معنای منع و امتناع مشترکند . تفاوتی که بین منع و بازداری حجاب و عفاف است تفاوت بین ظاهر و باطن است . یعنی منع و بازداری در حجاب مربوط به ظاهر است ولی منع و بازداری در عفت مربوط به باطن و درون است. و باکمی تسامح می توان حجاب و عفاف را لازم و ملزوم و علت و معلول یکدیگر دانست عفت و تقوا رابطه عام و خاص مطلق دارند . زیرا عفت حفظ نفس از گناه شرعی و زشتی عقلی و عرفی است و تقوا خود نگه داری و پرهیز از حرام و دفع عقاب است که نقطه اوج ان پرهیز از شبهات است .

انسان در طول زندگی خود در خانواده یا در جامعه با افرادی بیگانه در ارتباط است . که نحوه ارتباط آنها نیازمند الگویی بر مبنای عفت است . اگر زن و مرد نامحرم بدون رعایت قوانین و موازین با همدیگر معاشرت داشته باشند موجب بروز ناهنجاری های اخلاقی و اجتماعی خواهد شد. پوشش مناسب مرد و حجاب کامل زن ، دوری از آرایش و اظهار زینت ، پرهیز از نگاه های هوس آلود و صحبت های همراه با ریه و غیر ضروری ، پرهیز از خلوت و تماس با نامحرم از مواردی است که باعث رامش روانی زنان و مردان و ارزشمند شدن زن و سلامت جامعه و استحکام خانواده می شود.

فهرست منابع

قران کریم

نهج البلاغه، مترجم محمد دشتی

منابع فارسی

۱. انوری، حسن، فرهنگ سخن، بی جا، سخن، ۱۳۸۱
۲. بحرانی، کمال الدین میثم ابن میثم بحرانی، شرح نهج البلاغه، محمد رضا عطایی، ج ۷، مشهد، بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۸۵
۳. جوادی آملی، عبدالله، مفاتیح الحیات، تحقیق محمد حسین فلاح زاده، قم، نشر اسراء، چاپ ۶۴، ۱۳۹۱
۴. مطهری، مرتضی، تعلیم و تربیت، صدرا، ۱۳۷۵
۵. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب اسلامی، ۱۳۷۴
۶. _____، مشکلات جنسی جوانان و بحثی درباره انحرافات جنسی، قم، انتشارات نسل جوان، چاپ ۲۱، ۱۳۷۶
۷. موسوی خمینی، روح الله، صحیفه امام، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، بی تا
۸. _____، توضیح المسائل امام خمینی، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ ۸، ۱۳۹۱
۹. وفایی، اعظم، صدف عفاف، تهران، کانون اندیشه جوان، ۱۳۹۰

منابع عربی

۱۰. ابن بابویه، محمد بن علی، الخصال، تصحیح علی اکبر غفاری، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ج ۲، ۱۳۶۲،
۱۱. _____، ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، ترجمه ابراهیم محدث بندرریگی، قم، نشر اخلاق، چاپ ۸، ۱۳۸۵
۱۲. _____، من لا یحضره الفقیه، تصحیح علی اکبر غفاری، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۰۳ ق
۱۳. ابن حیون تمیمی، نعمان بن محمد، دعائم اسلام، تصحیح آصف بن علی اصغر فیضی، مصر، دارالمعارف ۱۳۷۰ ق
۱۴. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، لبنان ۱۴۱۶، ق
۱۵. پاینده، ابولقاسم، نهج الفصاحه، ترجمه علی سلیمی، تهران، نشر جمهوری، ۱۳۸۶
۱۶. جمال خوانساری، محمد بن حسین، شرح بر غرر الحکم و درر الکلم، تصحیح جلال الدین حسینی، تهران، چاپ ۴، ۱۳۶۶
۱۷. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، قم، موسسه آل البيت، ۱۴۰۹ ق
۱۸. راغب اصفهانی، حسین بن محمد بن فضل، مفردات الفاظ القرآن، تحقیق عدنان داوودی، دمشق، دارالقلم ۱۴۱۶، ق
۱۹. شعیری، محمد بن محمد، جامع الاخبار، نجف، بی تا
۲۰. طباطبایی، محمدحسین، المیزان فی تفسیر قرآن، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چ ۵، ۱۴۱۷ ق
۲۱. طبرسی، حسن بن فضل، مکارم الاخلاق، بیروت، دارالوفاق، ۱۴۲۰ ق
۲۲. طبرسی، فضل بن حسن، تفسیر جوامع الجامع، تهران، مرکز مدیریت حوزه علمیه قم، ۱۳۷۷

۲۳. _____، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تهران، ناصر خسرو، چاپ ۳، ۱۳۷۲

۲۴. طوسی، محمد بن حسن، التبیان فی تفسیر القرآن، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی، بی تا

۲۵. عروسی حویزی، علی بن جمعه، تفسیر نور الثقلین، تحقیق سید هاشم رسولی محلاتی، قم، اسماعیلیان، چاپ ۴، ۱۴۱۵ق

۲۶. قمی، علی ابن ابراهیم، تفسیر قمی، تحقیق سید طیب موسی جزایری، قم، دارالکتب، چاپ ۴، ۱۳۶۷

۲۷. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تصحیح علی اکبر غفاری، تهران، دارالکتب اسلامی، چاپ ۴، ۱۴۰۷ق

۲۸. گنابادی، سلطان محمد، بیان السعاده فی مقامات العباد، بیروت موسسه الاعلمی المطبوعات چاپ ۲، ۱۴۰۸ق

۲۹. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، تصحیح جمعی از محققان، بیروت، دار احیاء التراث العربی، چاپ ۲، ۱۴۰۳ق

۳۰. محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، مکتب الاعلام الاسلامی، چاپ ۲، ۱۳۶۷

۳۱. نراقی، ملا مهدی، جامع السعادت، ترجمه جلال الدین مجتبوی، تهران، حکمت، ۱۳۷۷

۳۲. نوری، حسین بن محمد تقی، مستدرک الوسائل مستنبط المسائل، قم، موسسه آل البيت ۱۴۰۸ق

فهرست مقالات

۳۳. حسینی، سید جواد، پیامد های نگاه به نامحرم، نشریه پاسدار اسلام، شماره ۱۳، ۱۳۸۷

۳۴. رنجبر، زهرا سادات، جایگاه عفاف در سبک زندگی اسلامی، معارف اسلامی، ۱۳۹۳.

۳۵. موسوی نیا، سعیده، واژه شناسی عفاف و حجاب، پژوهش های قرانی، شماره ۵۱،

۱۳۸۶